

Zo hebben dus de centrale keukens in de hongerwinter een uitermate belangrijke functie vervuld, zulks evenwel voor een deel van de bevolking dat ook op zijn maximum minder bedroeg dan een derde.

Hoe redden diegenen zich die geen gebruik maakten van de diensten van de centrale keukens?

Voorzover bekend (er zullen wel middelen en methoden zijn gebruikt die geen spoor hebben nagelaten in het beschikbare historische materiaal), deden zij dat in de meeste gevallen met een z.g. noodkacheltje (veelal 'majo' genoemd), dat men misschien nog het best kan aanduiden als een vrij brede metalen pijp waarin men op een klein rooster een vuurtje stookte met alles wat maar branden kon; de pijp werd op een kachel geplaatst waarvan men terwille van de trek de bovenplaat had weggenomen — bovenop de pijp zette men de pan met het te koken voedsel. Gelijk eerder vermeld, werden tot eind december 17 000 door de metaalbedrijven vervaardigde noodkacheltjes in de officiële distributie gebracht: een fractie van wat er nodig was. Wij nemen evenwel aan dat er metaalbedrijven zijn geweest die ook na eind december noodkacheltjes hebben gemaakt en het kan wel niet anders of in talloze andere gevallen hebben anderen op de een of andere wijze een noodkacheltje vervaardigd. Het was een heel probleem, het kacheltje brandend te houden. 'Men kan', aldus een Haagse verwarmingsdeskundige,

'een uitgebreide ervaring hebben op het gebied van grote verticale en horizontale, continu- en discontinu-ovens, maar de geschiktheid voor noodkacheltjesstoker geheel missen. Voor het stoken van die dingen zijn nodig: een diepgaand technisch inzicht, eindeloos geduld, grenzeloze toewijding, winderig weer en een grote dosis geluk'¹ —

als dat allemaal aanwezig was of zich voordeed, was de warmte van het noodkacheltje (het kon veel rook in de kamer veroorzaken) toch vaak niet voldoende om het voedsel lang genoeg te koken; veel mensen lieten het, zo goed als dat kon, gaar worden in een afgesloten kist met stevig geïsoleerde wanden: een z.g. hooikist.²

Vóór het afsnijden van de gastoevoer was het bereiden van een warme maaltijd routine geweest, nadien werd het een worsteling en menigmaal een marteling. Zo was de catastrofale daling der rantsoenen niet de enige

¹ (Gemeente 's-Gravenhage) F. L. Stoel: *Het gasbedrijf van 's-Gravenhage in de oorlogsjaren 1939-1945* (1946?), p. 21. ² Hooikisten waren ook in de Eerste Wereldoorlog veelvuldig gebruikt.